

УДК 070(09)(477)

Яблоновська Н.В.

РОЛЬ ГАЗЕТИ „КЪЫРЫМ“ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ВІДРОДЖЕННІ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ*Яблоновская Н.В. Роль газеты „Къырым“ в национальном возрождении крымскотатарского народа**В статье раскрывается роль газеты “Къырым” в национальном возрождении крымскотатарского народа.**Ключевые слова:* крымские татары, национальное возрождение, газета „Къырым“, этническая печать, Крым*Яблоновська Н.В. Роль газети „Къырым“ в національному відродженні кримськотатарського народу**У статті розкривається роль газети “Къырым” в національному відродженні кримськотатарського народу.**Ключові слова:* кримські татари, національне відродження, газета „Къырым“, етнічна преса, Крим*Yablonovskaya N. V. Role of the newspaper „Kirim“ in national revival Crimean Tatars**The article research the role of the newspaper „Kirim” in the national revival of the Crimean Tatars.**Key words:* Crimean Tatars, national revival, newspaper “Kirim”, ethnical press, Crimea

Розвиток кримськотатарської журналістики - одне з найважливіших питань реінтеграції кримських татар на їхній історичній батьківщині. *Актуальність* обраної теми зумовлюється як тим пріоритетним значенням, яке здобувають етнічні засоби масової інформації в періоди національного відродження свого народу, так і недослідженістю сучасних кримськотатарських ЗМІ. Якщо історія кримськотатарської преси в останні роки була досить докладно розроблена В. Ганкевичем [1], І. Керімовим [2], Г. Юксель [6] і автором цієї статті [7], то сучасний стан кримськотатарської преси потребує подальших наукових розвідок. В першу чергу це стосується національномовних кримськотатарських видань, роль яких у підтримці рідної мови, а отже, й у процесі національного відродження свого етносу є неперевершеною.

Мета нашої статті - встановити роль газети „Къырым” в національному відродженні кримськотатарського народу. *Задають* дослідження: описати історію виникнення і розвитку, основні видавничі характеристики, редакційний склад, структуру газети „Къырым”, встановити її місце в системі кримськотатарських друкованих ЗМІ, визначити її внесок в національне відродження кримських татар.

З перенесенням до Криму політичного центру боротьби кримськотатарського народу за відновлення своїх прав гостро необхідною стала організація тут кримськотатарських видань, які сприяли б інтеграції кримськотатарського народу в українське суспільство, у тому числі через інформаційний і культурний діалог з іншими етносами півострова.

Першою офіційною кримськотатарською газетою Криму стала „Достлук” („Дружба”), що почала видаватися в липні 1989 р. як додаток до газети „Кримська правда”. З 1992 р. газета зветься „Къырым” („Крим”). Її починали відомі журналісти Шевкет Рамазанов (редактор) і Рефат Ахтемов (співробітник), що у 1960-і роки закінчили факультет журналістики Ташкентського університету. Третій співробітник - Зарифі Ібрагімова - секретар-друкарка і коректор - теж іноді готувала невеликі матеріали на теми культури.

Наприкінці 1989 року до цього маленького колективу приєднався власкор „Ленін байрагы”, відомий поет Шакір Селімов, трохи пізніше і ненадовго - Юнус Кандим і Енвер Абдуллаєв. У 1990 році, крім них, у газеті працювали також журналісти і поети Ескендер Фазил і Білял Мамбет. У 1992 році в газету прийшов нинішній головний редактор Бекір Мамутов, у 1993 році - член Спілки письменників України Рустем Муєдин.

На думку частини експертів (в першу чергу, С. Червонної [4, с 125-126]), роль цієї газети на початку 1990-х рр., як і „Янъы дюнъя” („Новий світ”), котра повернулася на кримську землю, була двоїстою: сам факт державної підтримки кримськотатарських видань, безсумнівно, сприяв легітимізації присутності кримських татар у Криму, однак названі газети, як зазначила С. Червонна, далеко не об'єктивно висвітлювали процес адаптації кримських татар на батьківщині, залишаючи за рамками своїх статей багато об'єктивних і штучно створених владою труднощів цього повернення.

Останнє твердження дослідниці є досить спірним: на початку 1990-х рр. наклад газети „Достлук” доходив до 19 тис. примірників, а сумарний наклад „Янъы дюнъя” - до 40 тисяч. Журналісти, які працюють у названих виданнях, опротестовують думку С. Червонної досить просто:

саме в той час, про який вона пише, кримськотатарський національний рух перебував на піку свого розвитку, і люди просто не стали б передплачувати і купувати газет, які б замість довгоочікуваної правди давали „райдужну картину повернення кримськотатарського народу на рідну землю“, „ховаючи багато драматичних подій і приймаючи на віру декларації влади“ [4, с 126]. У зазначених газетах було і є чимало гострих, критичних, „незручних“ для влади публікацій, тому, на нашу думку, вони не заслуговують докору в заангажованості.

Крім того, ні в кого в Криму не викликає сумніву той факт, що саме „Достлук“ („Къырым“) своєю толерантною, зваженою позицією внесла значний вклад у процес встановлення міжнаціональної і громадянської злагоди на півострові.

До 1992 року газета виходила на 4 сторінках формату А-3; з 1993 року по 1998 рік - на 4 сторінках формату А-2; з 1999 року - на 8 сторінках формату А-3. До 2004 року газети була щотижневою. У 2004 році було випущено 89 номерів (з липня - двічі на тиждень, у жовтні-грудні - тричі на тиждень). З 2005 року дотепер газета виходить двічі на тиждень (104 номери на рік), у 2006 році було випущено 109 номерів за рахунок спецвипусків. Засновник і видавець газети - трудовий колектив редакції.

Газета інформує корінний народ Криму про найбільш значимі події на півострові й в Україні - політичні, соціальні, економічні, духовні, розповідає про діяльність Меджлісу та його лідерів, публікує матеріали про кримськотатарську історію. Постійними рубриками газети є: „Цікаві відомості“, „Посміємося з Озенбашем“, „Прес-конференції“, „Зустрічі“, „У Верховній Раді Криму“. „Національний рух у спогадах“, „Новини однією-двома фразами“, „Наша чудова молодь“, „Відгуки“. „У громадських організаціях“, „Продовження теми“.

На тематичній сторінці „Миллий арекет Кгбнинь козьлеринен“ („Національний рух очима КДБ“) газета регулярно публікує документи зі спецхранів КДБ про кримськотатарський національний рух і його учасників. Тематична сторінка „Ислям нуры“ („Світло Ісламу“) піднімає проблеми, пов'язані з релігійним відродженням народу. Цікаві також тематичні сторінки: „3 поетичної творчості читачів“, „Чокъракъ“ („Джерело“) - дитяча, „Bizim Qırm“ („Наш Крим“) - молодіжна.

З 12 березня 2005 року виходить щомісячний двохшпальтний (лист) додаток до газети „Къырым къарайлар“ („Кримські караїми“), підготоване етнокультурним центром „Кале“ і Науковою Радою Асоціації „Крымкарайлар“. У додатку висвітлюється стан проблеми збереження й відродження етнокультури караїмів, приділяється увага національним святиням, походженню, історії, релігії, зв'язкам з родинними тюркськими етносами. Постійні рубрики: „Фрагменти історії“, „Древні роди, імена і прізвища караїв“, „Хроніка“, „З минулого“, „Загадки історії“, „Джамаат“, „Нові книги“ і ін.

Специфіка реалізації культурно-політичних прав кримських татар пов'язана з їхньою незгодою визнавати себе „національною меншиною“ і вимогою закріплення за собою статусу „корінного народу“, тому що, на відміну від інших етносів Криму (у тому числі і депортованих), які мають метрополії за межами Криму, кримські татари (як і караїми та кримчаки) сформувалися як народ саме на кримській землі і не мають іншої Батьківщини. Боротьба за статус корінного народу - одна з головних тем у кримськотатарській публіцистиці, де вона незмінно пов'язується з вимогою прийняття Україною законів „Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою“ і „Про статус кримськотатарського народу“.

У зв'язку з цим провідним у кримськотатарській пресі, у тому числі й у газеті „Къырым“, є питання про національно-територіальну автономію. Один з авторів публікацій на цю тему, Н. Шамілев, зазначає: „Иные „модернархитекторы“ государственного устройства обосновывают невозможность восстановления национальной автономии Крыма малочисленностью крымцев, которые сегодня, по официальным данным, составляют 12,5% населения полуострова. Но ведь многие автономные республики СССР имели примерно такую же или даже меньшую пропорцию коренного народа. Если следовать логике наших противников, можно оспаривать и российскую государственность! Тем не менее и сама Россия, и каждый народ в ее составе имеют свою республику, и это ни у кого не вызывает споров. Почему же только в отношении крымцев такое категорическое исключение?“ [5].

Однією з постійних в публікаціях газети є тема самоназви (ендоетноніма) кримських татар. Щоб уникнути ідентифікації кримських татар а казанськими, газета „Къырым“ (як і раніше журнал „Ватан“) пропонує ввести для перших самоназву „крими“ (къырым, къырымлар, тобто „кримські“, слово „кримці“ для позначення кримських татар було загальноновживаним у дорядянський час, і насамперед у середовищі самого народу). Кримський краснавець, кандидат історичних наук В. Поляков писав на сторінках газети: „С формированием государственности началось и формирование национального самоназвания „къырымлы - крымцы“ - так именовали жителей полуострова, так именовали себя и они сами. К сожалению, этноним этот постепенно был вытеснен другим - „крымские татары“. Более неудачного названия трудно придумать. Для къырымлы - крымцев этот неудачный этноним оказался

чреватим самими серйезними последствиями. Этноним „кырымлы - крымцы" в самом срочном порядке должен быть утверждён в качестве официального" [2].

Однак газети „Голос Криму", „Янзы дюнья" і „Полуостров" рішуче виступили проти, мотивуючи свою позицію тим, що етнонім „кримські татари" прославлений багатьма відомими синами і дочками свого народу, тому від нього „неможливо відмовитися". Ця суперечка національних видань, яка іноді досить гострий характер, стала додатковим показником складності процесів національного відродження, яке вимагає консолідації усіх творчих і інтелектуальних сил народу.

Неможливо не відзначити і внесок газети „Кырым" в підтримку і розвиток рідної мови: якщо до депортації національномовними були практично всі кримськотатарські видання, то сьогодні, внаслідок лінгвоциду, з усіх кримськотатарських республіканських газет публікують рідною мовою свої матеріали тільки дві - „Кырым" і „Янзы дюнья".

На сьогоднішній день із усіх кримськотатарських видань тільки газета „Кырым", що виходить двічі на тиждень і переважно більшість матеріалів друкує кримськотатарською мовою, найбільше наблизилася до високих критеріїв „Європейської асоціації щоденних газет етнічних меншостей і регіональних мов" („European Association of Daily Newspapers in Minority and Regional Languages" - Midas).

Ця асоціація з центром в італійському місті Больцано займається активізацією етнічної преси, розробкою і впровадженням заходів розвитку етнічних видань, налагодженням зв'язків між їхніми редакціями, забезпеченням умов для поширення інформації про культуру етнічних співтовариств. Членами Midas можуть бути газети з періодичністю не меншою, ніж 3 рази на тиждень, і кількістю матеріалів етнічною мовою не нижчою, ніж 51% [8]. Газета „Кырым" неодноразово анонсувала збільшення періодичності до 3-х разів на тиждень, однак для реалізації цієї ідеї в даний час не вистачає матеріальних ресурсів (при наявності ресурсів кадрових, творчих).

Висновки. Таким чином, газета „Кырым" на своїх шпальтах підіймає і сприяє вирішенню таких важливих складових проблеми національного відродження свого народу, як державне визнання цінності і значення кримськотатарської етнокультурної традиції у Криму через: повернення історичної топоніміки, що відновлює зв'язок кримськотатарського народу з його рідним краєм; сприяння відродженню звичаїв, рідної мови, обрядів і традицій; відновлення деідеологізованої національної історії і, таким чином, відродження національної спільної історичної пам'яті.

Джерела та література

1. Ганкевич В.Ю. На службе правде и просвещению: краткий биографический очерк Исмаила Гаспринского (1851-1914 гг.). - Симферополь: Доля, 2000. - 328 с.
2. Керимов И. А. Крымскотатарская периодическая печать довоенного времени // Ученые записки КГИПУ. -2004. -№5.-С. 125-133.
3. Червоная С.М. Возвращение крымскотатарского народа: проблемы этнокультурного возрождения. Крымскотатарское национальное движение. - Т. 4. 1994-1997 годы. - М., 1997. - 342 с.
4. Шамилев Н. Реабилитация и восстановление государственности // Кырым. -2001. - 18 мая.
5. Юксель Г. З. Периодизация крымскотатарской журналистики 1905-1941 гг. // Культура народов Причерноморья. - 2004. - №43. - С. 249-253.
6. Ябломовська Н. В. Етнічна преса Криму: історія і сучасність. - Симферополь: Кримдержнавтордавидав. 2006.-312 с.
7. Достлукь (Кырым). - 1992. - 14 ноября. - С. 3.
8. Statutes of the "European Association of Daily Newspapers in Minority and Regional Languages". - <http://www.midas-press.org/stat.htm>.

Поступила до редакції 30.06.2007 р.